

УДК 2:[271+9] «185/192»

Руслан Зелінський (сmt Лiтин Винницької області)

головний спеціаліст Лiтинської

селищної ради Винницької області

E-mail: zelinr@ukr.net

Микулинецький монастир на Поділлі в історичних джерелах ХІХ - поч. ХХ ст.

У статті висвітлено хронологію подій, пов'язаних із діяльністю Микулинецького (Рожанського) монастиря, який існував у межах сіл Микулиніці та Ріжок Лiтинського повіту Подільської губернії (нині – Винницького району Винницької області). Дослідження ґрунтується переважно на публікаціях з історичних джерел ХІХ – поч. ХХ ст. («Подольские епархиальные ведомости» та «Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета» та ін.).

Висвітлено вплив суспільно-політичних процесів російського самодержавства на діяльність церкви та релігійних установ. Акцентовано увагу на належності Російської православної церкви до державного управлінського апарату російського царизму. Великодержавна ідеологічна тріада «Православ'я. Самодержавство. Народність» стала інструментом боротьби з релігійним інакомисленням, у тому числі з уніатством на теренах, приєднаних до Російської імперії у ХVІІІ ст., що підтверджується на прикладі історії Микулинецького (Рожанського) монастиря. Попри ідеологічну зашореність діяльності церковних установ, християнські інституції (церкви, монастирі) для щирих християн були джерелом задоволення духовних потреб.

Ключові слова. Микулинецький (Рожанський) монастир, Микулиніці, православ'я, церква, монахи.

Ruslan Zelinskyi (Lytin of Vinnytsia region)

chief specialist of Lytyn

Village Council

of Vinnytsia region

E-mail: zelinr@ukr.net

Mykulyntsi Monastery in Podilly in historical sources of the 19th - beginning 20th century

The article highlights the chronology of events related to the activities of the ykulynetskyi (Rozhanskyi) monastery, which existed within the Mykulyntsy and Rizhok villages of the Lytynskyi district of the Podilsk province (now - Vinnytsia district of the Vinnytsia region). The research is based mainly on publications from historical sources of the 19th - early 20th century («Podolskiye eparchialnye vedomosti» and «Works of the Podolskiy eparchial historical and statistical committee», etc.).

The influence of socio-political processes of the Russian autocracy on the activities of the church and religious institutions is highlighted. Attention is focused on the affiliation of the Russian Orthodox Church to the state administrative apparatus of Russian power. Great-power ideological triad «Orthodoxy. Autocracy. Nationality» became a tool to fight against religious dissent, including Uniatism in the territories annexed to the Russian Empire in the 18th century, which is confirmed by the example of the history of the Mykulyntsi (Rizhok) monastery. Despite the ideological bias of the activities of church institutions. Christian institutions (churches, monasteries) were a source of satisfaction of spiritual needs for sincere Christians.

Key words. Mykulyntsi (Rizhok) monastery, Mykulyntsi, Orthodoxy, church, monks.

Пам'ятки духовної культури українського народу є невід'ємною частиною національно-культурної спадщини. Історія релігійних храмів є відображенням перебігу суспільно-історичних подій, як окремих регіонів, так і країни в цілому.

На прикладі дослідження історії монастирів, церков, костелів можна прослідкувати релігійні та соціально-політичні тенденції на теренах українських земель. Великий пласт історичних знань зосереджено в історії сакральних пам'яток

Поділля. Проте не всі вони збереглися до цього часу. Серед таких пам'яток – Микулинецький (Рожанський) монастир, що на Вінниччині.

Історичні документи донесли до нас відомості про основні віхи в діяльності цього монастиря, щедро супроводжувані народними легендами. Вагомим джерелом із церковної історії справедливо вважати напрацювання Подільського єпархіального історико-статистичного комітету під орудою видатних істориків церкви М. Яворського та Ю. Сіцінського. Не менш цінним історичним матеріалом є часопис «Подольские епархиальные ведомости». Саме на сторінках цього періодичного видання священник Іоанн Шипович у 1890 році опублікував об'ємну та змістовну статтю «Рожецкий или Микулинский монастырь». Закінчуючи історичний екскурс у минуле монастиря, отець Іоанн зауважив, що, можливо, колись із цього запозичуть хоча б декілька штрихів для загальної історії чернечого життя і православ'я в цьому краї. Слова виявились проникливими та далекоглядними: чимало дослідників історії Микулинецького монастиря використовують як першоджерело працю І. Шиповича.

У контексті історії Браїлівського монастиря висвітлювали сторінки минулого Микулинецької обители такі вчені, сучасники І. Шиповича, як І. Лотоцький – у праці «Виннице-Браиловский женский монастырь и его святыни» та В. Мартиновський – на шпальтах «Подольских епархиальных ведомостей».

Не оминули увагою цю тематику й наші сучасники. Уродженець села Микулинці, що на Вінниччині, доктор історичних наук І.М. Романюк у співаторстві зі М.А. Смірновим у праці «Свято-Троїцький Браїлівський жіночий монастир» висвітлили сторінки минулого Микулинецького або Рожанського монастиря.

Назва монастиря походить від села Микулинці, що на Літинщині. Внаслідок адміністративно-територіальної реформи нині Микулинці, як і Літин, відноситься до Вінницького району Вінницької області. Однак, протягом тривалого історичного періоду ця місцевість була територією Літинського повіту Подільської губернії, а згодом – Літинського району Вінницької області. Тому поняття «Літинщина» вживатимемо не в адміністративному сенсі, а в історико-географічному вимірі.

В новітню добу вперше для широкого загалу Літинщини скупі відомості про Микулинецький

монастир з'являються на шпальтах газети «Радянське життя» від 20 серпня 1987 року. Так, у замітці про село Микулинці під назвою «Сторінки історії» згадується, що в XVII–XVIII століттях в селі існував монастир, що слугував для місцевого населення фортецею від татарських набігів. Однак, був зруйнований тими ж татарами, але згодом 1716 року відбудований, а після пожежі 1733 року споруджено новий монастир у селі Ріжку.

Згодом у газеті «Літинський вісник» тодішній директор Літинського краєзнавчого музею Наталія Савчук у 2001 році опублікувала фрагменти статей з «Подольских епархиальных ведомостей», присвячені історії Микулинецького монастиря («Літинський вісник» від 15.02.2001 р. та 15.03.2001 р.).

Приділяють увагу дослідженню цієї тематики також наші сучасники, уродженці Микулинець: доктор історичних наук Іван Миронович Романюк, колишній редактор районної газети Андрій Іванович Дубенчук, директор Микулинецького ліцею Юрій Антонович Яніцький, літинський краєзнавець Михайло Пилипович Сергійчук та інші дослідники.

Першоджерелом для цих досліджень слугували, передусім, публікації викладача Подільської духовної семінарії, настоятеля Іоанно-Предтеченської церкви м. Кам'янець священника Іоанна Шиповича в друкованому органі Російської православної церкви «Подольские епархиальные ведомости» під заголовком «Рожецкий или Микулинский монастырь» за 1890 рік, окремі статті в «Трудах Подольского епархиального историко-статистического комитета» та дослідження інших істориків кінця XIX – початку XX ст.

Заради об'єктивності потрібно віддати належне о. Іоанну Шиповичу за надто цінні для нас краєзнавчі нариси. Його напрацювання слугують для нащадків важливим джерелом церковної історії. Очевидно, що виклад матеріалу о. Іоанном відображає суспільно-політичні процеси того часу. А саме: хронологія подій супроводжується елементами російського шовінізму. Це є закономірністю для того історичного періоду. Адже «Подольские епархиальные ведомости» як офіційний друкований орган Російської православної церкви дотримувався тогочасної ідеологічної тріади «Православ'я. Самодержавство. Народність». Ця догма відводила російському народу виняткову роль у поширенні православ'я. Тому після другого та третього поділів

Польщі та входження до складу Російської імперії Поділля, автор микулинецьких хронік місцеве населення називає виключно «руськімі», які були під гнітом католицизму, уніатства та об'єдналися із іншими «руськімі» в лоні православ'я. Про найменування подолян українцями в публікації священника годі й говорити. Навіть слово «малороси» не вживається, лише на означення місцевого етнічного побутового колориту зустрічаємо вислови про малоросійські жіночі костюми та малоросійські візерунки на рушниках. Період уніатської належності Микулинецького монастиря дещо виходив за рамки усталеної імперської ідеології. Адже на прикладі древніх монастирів потрібно було показати, що вони здавна були православними і всіляко чинили опір поширенню уніатства в краї. Тому автор коментує цей незручний для офіційної церкви період в історії монастиря, як вимушений і необхідний задля збереження чернечого життя в обителі. Мовляв, навіть монахині таємно від уніатського начальства здійснювали постриг у Молдавії православними священнослужителями. Очевидно, що таке висвітлення подій співпадало з вимогами панівного тогочасного великодержавного російського шовінізму. Натомість інший священник Василь Мартиновський допускає ідеологічну необережність на сторінках «Подольских епархиальных ведомостей», і в статті про закладення храму в с. Ріжок сміливо називає колишній Рожанський монастир уніатським. Однак, попри ідеологічні нашарування, для сучасних дослідників церковної історії публікації Шиповича мають досить вагоме значення.

Відомості про подільські Микулинці зустрічаються вже з XIV століття, коли село поряд з іншими було подароване литовським князем Вітовтом землянину Богдану Микулинському, який згодом загинув у бою з татарами. Дружина його та син Іван потрапили в татарську неволю, були викуплені литовським князем Свидригайлом та були поновлені у власницьких правах. Цей древній православно-руський рід володів Микулинцями біля трьох століть (до XVII ст.). Згодом поселення переходило до Замойських, Конєцьпольських, Комарницьких, а у XVIII столітті –

до Кринських. У 1778 році Микулнці належали Кордишам. З плином часу маєток все більше подрібноється, успадковується та продається різним особам, і, як наслідок, належить кільком власникам¹. На думку Іоанна Шиповича та його сучасників, у XVII столітті, а можливо й раніше, біля Микулинець існував монастир, який знаходився на півострові, що омивався ставком та затокою річки Згар, і слугував своєрідною фортецею, де знаходили сховище від татарських грабіжників навколишні мешканці.

Хоча люстрація Вінницького замку 1552 року, в якій описані й микулинецькі маєтки, не згадує про Микулинецький монастир, Іоанн Шипович припускає, що на той час монастиря ще не було, або через його віддаленість та усамітненість, про що не фіксувалось у люстраціях того часу².

У першій половині XVII століття Микулинецькому монастиреві судилось загинути. Пани Микулинські чомусь неприязно поставились до монастиря. Один із власників Микулинець здійснив на монастир озброєний наїзд, але монахи зачинили перед своїм патроном монастирські ворота та стали до захисту. Микулинський безуспішно намагався взяти монастир приступом та повернув додому. Незабаром після цього він у супроводі людей під'їхав до монастиря через ставок на човнах, увірвався у монастирську огорожу та вчинив бешкет, завдав монахам сильних побоїв і дозволив своїм соратникам по розбою вчинити крадіжки худоби та речей. Все ж розбрат з поміщиком послабив монастир і він вже не міг протистояти нападам татарів. Під час одного з таких нападів «монахи з людьми захищались; але не вистояли і відійшли»³. Татари спалили монастирські церкви і зруйнували будівлі. Монастирські землі захопили микулинецькі поміщики.

Незабаром, ймовірно через декілька років після зруйнування Микулинецького монастиря, тут оселився ієромонах Паїсій. Він мешкав на колишньому монастирському фільварку Ріжку. Переказ додає, що разом із Паїсієм у Ріжку оселилось ще декілька ченців, і вони збудували церкву. Однак, Паїсій невдовзі помер, а інші монахи покинули це місце.

¹ Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. Выпуск 9. Приходы и церкви Подольской епархии/ под ред. св. Е Сецинского. К.-П., 1901. С. 486-487.

² Шипович И. Рожецкий или Микулинский монастырь // Подольские епархиальные ведомости. Каменец-Подольский, 1890. № 26. С. 583-584.

³ Шипович И. Рожецкий или Микулинский монастырь // Подольские епархиальные ведомости. Каменец-Подольский, 1890. № 27. С. 611- 612.

Коли місце стало цілковитою пусткою, тоді сюди прибули черниці і зайняли Рожанський монастир, де застали капличку, а за іншими даними – церкву. Згодом вони спорудили на цьому місці церкву в ім'я Воздвиження чесного Хреста Господнього⁴.

Власник Микулинець та Ріжка буський ловчий Стефан Кринський поставився до них зі співчуттям. А його нащадок, племінник Микола Кринський, дарчим записом від 17.07.1716 р. посвідчив право користування черницями земельними ділянками, отримання матеріальної допомоги, дозвіл на вирубку лісу та вилов риби зі ставу по чотири відра щосуботи⁵. Завдяки підтримці поміщика, монахині вибудували келії та спорудили нову Хрестовоздвиженську церкву. Але ця церква згодом згоріла. Після пожежі на руїнах церкви була знайдена лише ікона Божої Матері, відома під іменем «Врятованої з пожежі Божої Матері».

У 1733 році брацлавський офіційний представник уніатської церкви Жураковський заклавав основу нової церкви, черниці розпочали будівництво і спорудили підмурівок для церковних стін. Але управління микулинецькими маєтками цю ідею не схвалило і заперечило щодо відновлення церкви. Тоді черниці перейшли до Рожанського монастиря та пристосували тут існуючу капличку до здійснення в ній літургії, утворивши з ікон щось на кшталт іконостаса. За неприємного ставлення з боку микулинецького управління черницям жилося матеріально скрутно, тому в цей час вони могли лише звести для себе бідні будиночки та не мали коштів на будівництво нових келій і церкви. Якимось чином їм вдалось, без відома управління, виклопотати в самого поміщика такий дарчий запис.

У цьому документі від 27.04.1745 р. Кринський дозволив користуватись монахиням сіножатями⁶.

Проте, недовго довелось користуватися черницям дарованою сіножаттю. У 1748 році брацлавський уніат Білінський розпорядився закрити монастир та передати його майно і черниць до

Вінницького жіночого монастиря. Ігуменя останнього, Венедикта Ястремська, взяла з Рожанської церкви церковний орнамент та прийняла до свого монастиря шестеро черниць. Решта черниць не пішли за Ястремською; навіть деякі з тих, яких Ястремській вдалось забрати з собою, розійшлися по інших монастирях або повернулося до Рожанського.

У 1773 році до монастиря прибуває з ревізією Брацлавський офіціал і адміністратор Іоанн Любинський, який раніше чув про Рожанський монастир. Після свого візиту церковний діяч залишив детальний опис матеріального стану Рожанського монастиря. Матеріальне забезпечення черниць та джерела утримання були надто бідними. В 1773 році їх невід'ємною власністю було лише подвір'я Рожанського монастиря, що складало разом із городом біля двох десятин; воно було огорожене напіврозваленим плотом. На подвір'ї було сім невеличких будиночків, що зводилися та підтримувалися не загальним монастирським коштом, а коштом мешканців цих халупок. Посеред них пролягала дорога з лісу в Микулинці і Ріжок. Власністю всієї громади була лише досить пристойно відбудована трапезна. Через відсутність монастирської землі черниці мали лише господарство з городу та корів. Вони виробляли засоби для утримання, передусім, ручною працею⁷.

З 1773 року по 1785 рік поміщик сс. Микулинець і Ріжка, вінницький підстолий Кордиш намагався приєднати Ріжок до Микулинецького приходу, а черниць вилучити з Ріжка.

У 1785 році до монастиря приїхав уніатський візитарій, який визнав церкву непридатною і заборонив у ній богослужіння. Однак, спадкоємець Кордиша, який клопотав про закриття монастиря, надав черницям невелику ділянку орної землі і для обробітку її виділив для монастиря трьох кріпаків, а для всієї громади прислав сир, масло та інші продукти.

Підбадьорені його заступництвом, черниці відкрили церкву, полагодили її, присвятили імені «Анни зачаття» і почали запрошувати для богослужіння уніатських священників, які здійснювали

⁴ Шипович І. Рожецький или Микулинский монастырь // Подольские епархиальные ведомости. Каменец-Подольский, 1890. № 27. С. 615.

⁵ Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. Выпуск 5. Приложение к Подольским епархиальным ведомостям 1890-91 г. под редакцией Н.И. Яворовского, С. 343-344.

⁶ Шипович І. Рожецький или Микулинский монастырь // Подольские епархиальные ведомости. Каменец-Подольский, 1890. № 27. С. 620.

⁷ Там само. С. 622.

в ній літургії та інші священні служби⁸. Проте сприятливі часи були скороплинними. У 1793–1794 роках на терені Брацлавського, Вінницького та Ямпільського повітів уніати втратили своє значення. Православний протопіп Ілля Голоскевич наполегливо і пристрасно боровся з уніатами. У 1792–1794 роках він взяв під контроль Вінницький жіночий монастир. Тоді вінницька ігуменя Євгенія Завадовська та її сестра черниця Інокентія перейшли до Рожанського монастиря. Голоскевич прибув до Рожанського монастиря в 1793–1794 роках та розігнав рожанських черниць, як симпатиків уніатів. Управління микулинецькими маєтками, зазвичай, перебрало собі орну землю, що знаходилась у розпорядженні монастиря⁹.

З приєднанням Поділля до Росії православне духовне керівництво звернуло увагу на Рожанський монастир. У 1795 році про його існування доповідав преосвященному Іоанікію літинський протоієрей Василь Рогалья-Левицький, і 26 травня 1796 року надав Брацлавській духовній консисторії детальний опис цього монастиря. Консисторія визнала Рожанський монастир недостатньо матеріально забезпеченим і вирішила його майно передати Вінницькому монастиреві, туди ж перевели і черниць.

Проте, через відповідні зволікання Рожанський монастир лише формально вважався підпорядкованим Вінницькому. Однак, 1798 року Рожанський монастир повністю підпорядкували Вінницькому.

Ігуменя Вінницького монастиря Віра відряджала до господарства колишнього Рожанського монастиря черниць для нагляду за городами та будівлями, але не давала їм коштів на прожиття. Вони, як і раніше, жили за рахунок прихильників, пожертв рожанських селян, які продовжували хоронити своїх померлих біля монастирської церкви, а також за рахунок жертв, що збирали по навколишніх селах. Щоб збільшити дещо прибутки монастиря та виконуючи прохання населення с. Ріжка, ігуменя Віра у 1802 році звернулась до духовного керівництва з клопотанням про дозвіл відновити Рожанську церкву, яка на той час надто була занедбана, але в якій ще збереглись іконостас та

престол. Однак, преосвящений Іоанікій вважав, що клопотання ігумені Віри має за остаточну мету відновлення в Ріжку самостійної обителі, і наказав всі церковні споруди в цьому місці розібрати¹⁰.

В часописі «Подольские епархиальные ведомости» за 1891 рік опубліковано статтю В. Греченка «На згадку про подію 17 жовтня 1888 року», яка є по суті детальним репортажем про освячення преосвященим Димитрієм єпископом Подільським і Брацлавським Олександром-Невської церкви на місці Рожанського монастирища.

Цій статті передувала замітка вже згаданого Мартиновського про закладення Олександром-Невського храму у 1889 році. Оскільки спорудження церкви було приурочене порятунку царя та його сім'ї в залізничній катастрофі, то майбутній храм мав бути особливим. Така особливість зазначена в рапорті ігумені Вінницько-Браїлівського монастиря Мелетини до відповідних інстанцій щодо дозволу на спорудження церкви в Ріжку.

Як бачимо з цього подання, храм повинен був мати «вузьку спеціалізацію». Адже він «... буде призначений переважно для молитви за здоров'я та благоденство імператора та царського дому та для безперервного читання псалтиря за упокій загиблих при троці імператорського погтяга».

Мабуть, Христова дилема «кесареви – кесареви, а Богу – Боже» (Матв. 22:21) в російському православ'ї трактувалась по-своєму, а храм Божий був місцем поклоніння самодержцю. Проте, попри ідеологічну нав'язливість правлячого самодержавства, для широких мас християнської спільноти відкриття православних святинь було духовною потребою, задоволенням їх релігійних почуттів.

За народним переказом, коли вилучали речі з Рожанського монастиря, ікону Богоматері не могли зрушити з місця. І лише тоді вона піддалась, коли люди взяли обітницю повернути святиню в майбутньому на це місце в новозбудовану церкву. Мабуть, це повір'я також вплинуло на наміри ігумені Вінницько-Браїлівського монастиря Мелетини заснувати в селі Ріжок

⁸ Шипович І. Рожецкий или Микулинский монастырь // Подольские епархиальные ведомости. Каменец-Подольский, 1890. № 28. С. 645-647.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само. С. 649-651.

Олександро-Маріїнську пустинь. Але оскільки в Російській імперії православна церква була державною інституцією, то ігумена в рапорті ідеологічно обґрунтувала свою ініціативу, прив'язавши її до події 17 жовтня 1888 року (ст. стиль). Цього дня на Курсько-Харківсько-Азовській залізниці біля села Бірки Зміївського повіту Харківської губернії сталася аварія з потягом, в якому їхали імператор Олександр III, імператриця та їхня родина. Внаслідок цієї трощі всі особи царської сім'ї залишились живими. Подію назвали «чудесним порятунком царської родини», надали їй сакрального вигляду та започаткували низку пам'ятних заходів. Розгорнулася широкомасштабна ідеологічна кампанія, водночас по всій імперії будувалися церкви і каплиці святого покровителя царя – князя Олександра Невського. Таким чином у Ріжку також вирішили спорудити на ознаменування зазначеної події храм Олександра Невського. Отже, на місці Рожанського монастирища відбулися широкомасштабні заходи, що висвітлені у зазначеній статті. В рамках урочистостей освячено 30 серпня 1891 року (за старим стилем) преосвященним Димитрієм, єпископом Подільським і Брацлавським, храм Олександра Невського, сюди ж перевезли з Вінницько-Браїлівського монастиря ікону «Врятованої від пожежі Рожанської Божої Матері».

Документальних даних про подальшу долю Олександро-Маріїнської пустині та її святині не збереглося. Але відомо з усних переказів, що в

радянський атеїстичний час пустинь була занедбана, частково відновлена в роки Другої світової війни. Серед старожилів села побутувало передання про те, що одного разу ігумена доручила черниці протерти ікону. Та виконала доручення, але намісниця зауважила, що образ брудний. Монахиня запевнила, що вона протерла ікону. Коли ж почали з'ясовувати, то побачили, що святиня вкрита миром, ніби плаче. В цьому черниці вбачали тривожний знак й, полишивши обитель, попрямували до Браїлова. Після цього в монастирі велась перестрілка між воюючими сторонами, і врешті німецькі окупанти спалили обитель.

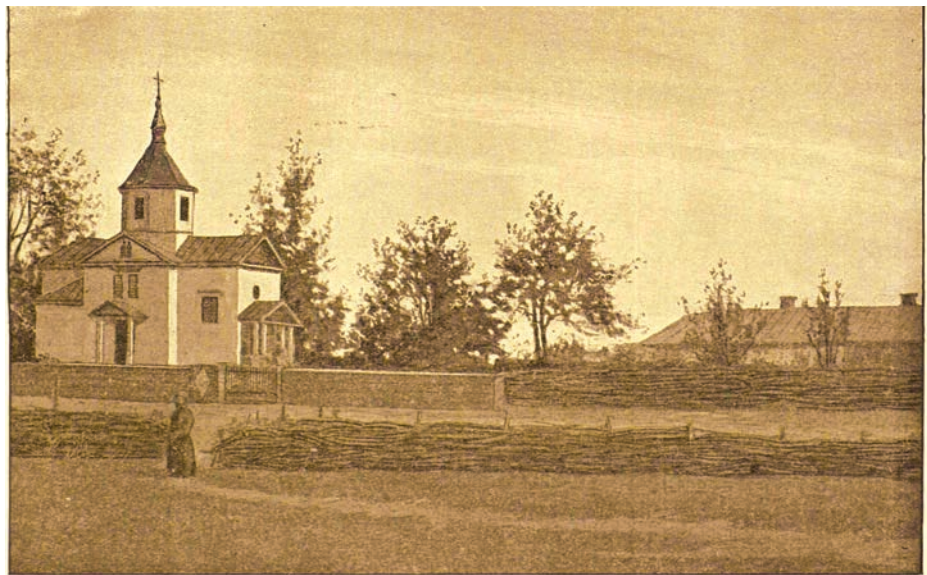
Рожанська ікона Богоматері не збереглася до наших днів, але віднайдено її фото та два списки (копії). На підставі цих даних було реконструйовано образ ікони Рожанської Божої Матері.

Відновлений список (копія) Вінницько-Рожанської ікони Пресвятої Богородиці до 2021 року знаходився у Спасо-Преображенському кафедральному соборі м. Вінниці, а згодом його було передано відродженій Вінницькій жіночій обителі на честь Благовіщення Пресвятої Богородиці.

Відповідно до рішення Священного Синоду Православної Церкви України від 22 листопада 2021 року № 8 «Про прославлення шанованих ікон Божої Матері «Вінницька» («Вінницько-Рожецька»), «Далешівська», «Ласкава Станіслав-

Копія Рожанської ікони Божої Матері (Вінницький жіночий монастир на честь Благовіщення Пресвятої Богородиці (фото 01.12.2022 р.)

Рожецькая Александро-Маринская Пустынь.

Рожанська Олександро-Маріїнська пустинь (фото з книги І. Лотоцького "Виннице-Браиловский женский монастырь и его святини". 1900 г.)

ська», Ставропігійська вирішено благословити загальноцерковне шанування ікони Божої Матері «Вінницька» («Вінницько-Рожецька»), визначивши днем її шанування 7 вересня (25 серпня ст.ст.).

Досліджуючи історичну долю Микулинецького монастиря, І. Лотоцький, оповідаючи про період після зруйнування обителі татарами в ХVІІ столітті, зауважує, що «древне монастирище безжалісно розорюється селянами, не видно залишків будівель, поступово згладжуються величезні рови і вали, які огороджували колись обитель. Розорюються й могильні намети, під якими спочиває прах колишніх ченців – сподвижників і ревнителів православ'я в краю». Це було сказано отцем Ігнатієм 1900 року. На сьогодні, більш як через століття, на місці монастирища й жодного сліду не залишилось про чернецьке життя. Лише пильне око археолога, оглядаючи микулинецькі красвиди, виділяє ледь помітні особливості рельєфу, які віддалено нагадують монастирські вали. Високі рештки захоронень та інші знахідки, що таїть у собі тамтешня земля, достатньо не ви-

вчені. Серед таких артефактів заслуговує на увагу кам'яний хрест по вулиці Козацькій у Микулинцях на подвір'ї приватного домоволодіння. Власники садиби з розумінням поставились до християнської святині і не наважились її прибрати з обійстя. Так, хрест, єдиний свідок давніх часів, погруз у землю аж по перекладину, до цього часу не оцінений фахівцями. Інший хрест, вже дерев'яний, встановлено нашими сучасниками, місцевими церковними активістами, в с. Ріжку на уявному місці колишнього Рожанського монастирка.

Як бачимо, в історії Микулинецького монастиря існує велика прогалина. З 1891 року, з часу спорудження на колишньому монастирищі та освячення храму Олександра Невського в с. Ріжок Подільської губернії, чіткі історичні відомості відсутні. Подальша доля вже Олександромаріїнської пустині ґрунтується на суперечливих усних переказах. Крім цього, потребують уточнення та наукового переосмислення деякі відомості, викладені у вищезазначених першоджерелах.

References

1. Setsinskogo E. (Ed.) (1899) *Trudy Podolskogo yeparhialnogo istoriko-statasticheskogo komiteta. Vypusk 9. Prihody i tserkvi Podolskoj yeparhiyi*. Kamianets-Podilskyi. [in Russian].
2. Yaworowskogo N. (Ed.) (1901) *Trudy Podolskogo yeparhialnogo istoriko-statasticheskogo komiteta. Vypusk 5. Prilozheniye k Podolskim yeparhialnym vedomostyam 1890-1891 gg.* Kamianets-Podilskyi. [in Russian].